

Daniela Tarnovschi

Populația roma. Dimensiunea unei probleme

Ultimul deceniu parcurs de societatea românească, ani de căutări febrile și schimbări majore, de spaime și incertitudini, necesită tot mai mult regândirea domeniului național, autodefinirea majorității în raport cu minoritățile. Este nevoie acum, mai mult ca oricând, de o nouă viziune, de noi paradigme și conduite vizavi de alteritate și mai ales față de cei defavorizați în actualul context politico-economic prin care trece România. Iar lucrul acesta nu e deloc ușor: adoptarea acestora reclamă o anumită strategie aplicabilă realității, orizont de cultură, efort profesional, deontologie și mai ales posibilități de evaluare a etapelor parcurse. Este și ceea ce-și propune volumul de față, ce se dorește a fi un instrument de lucru eficient pus la dispoziția factorilor de decizie politică și a reprezentanților societății civile - cei în măsură să gestioneze atitudini și decizii menite să amelioreze viața și destinul unei minorități de care mulți ar dori să uite: romii.

Pornind de la celebra maximă a dreptului roman, *Sublata causa, tollitur effectus*¹, s-ar impune astfel - înainte de toate - efortul substanțial de a renunța la vechile obiceiuri, apelul la un sever examen de sine autocritic și, mai ales, la autoeducație. Iar modelele nu sunt prea departe. Nu întâmplător Uniunea Europeană și-a îndreptat constant eforturile și către acest sector, oferind asistență pentru desfășurarea unor programe ce vizează îmbunătățirea situației comunităților de romi. Totodată, o sumă de instituții științifice și academice derulează de mai multă vreme ample proiecte de cercetare menite a gestiona problemele cu care se confruntă etniile cu o certă prezență istorică, mai veche decât multe imperii din care nu a rămas decât amintirea².

În acest context, România trebuie să depună eforturi substanțiale, dată fiind ponderea romilor în acest spațiu. Mihail Kogălniceanu, unul dintre făuritorii statului român modern, a dedicat o lucrare acestei etnii încă din 1837, îmbinând,

---

1 Dacă suprimi cauza, dispare efectul.

2 Avem în vedere îndeosebi eforturile *Laboratorului European de Psihologie Socială* din Paris, sub conducerea lui Serge Moscovici, care patronează o cercetare transnațională asupra "romilor ca minoritate exemplară". Grupul este alcătuit din cercetători din Slovacia, Ungaria, Bulgaria, Cehia și România (A. Nicolau și A. Drăgulescu), având coordonator pe Juan Perez de la "Universidad de Valencia". Un colocviu asupra "Reprezentării țiganilor" a avut deja loc la Iași între 2-4 iunie 1995, cu sprijinul financiar al Fundației "Mac Donnell" (S.U.A.), în urma căruia a rezultat volumul A. Drăgulescu, O. Lungu, A. Neculau, *Țiganii, o abordare psihosociologică*, Iași, Ed. Universității "Al. I. Cuza", 1996, 116 p.

după moda timpului, o sumă de informații de ordin istoric, social, lingvistic și etnografic, lucrare care a venit să legitimizeze dreptul la memorie al romilor³. Iar interesul față de ei a rămas constant, de la abordările cu substrat social, până la cele menite a surprinde o identitate istorică coerentă și legitimizeatoare a acestei etnii. Așa se face că în perioada interbelică, în afara mai multor studii de sociologie și etnologie punctuale⁴, a apărut și prima sinteză modernă, sub semnătura lui George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*⁵. Așa cum mărturisea autorul în *Introducerea* volumului, interesul pentru o atare lucrare a fost stimulat, pe de o parte, de activitatea tot mai intensă a acestei etnii în direcția organizării „în diferite asociații ce urmăresc ridicarea lor morală și materială”, pe de alta, „prin numărul lor însemnat din țara noastră, prin contactul zilnic pe care îl avem fiecare cu ei, și, nu în ultimul rând, prin numărul apreciabil de documente referitoare la această etnie”⁶. Anul de apariție al volumului a marcat intrarea istoriei acestei etnii într-un con de umbră, mai întâi prin politica rasistă dusă de guvernul Antonescu în anii 1940-1944, concretizată în principal prin masive deportări ale romilor în Transnistria, iar apoi prin instaurarea regimului comunist, care a dus o politică de integrare și asimilare a lor. Abia după 1989 au fost reluate eforturile istoriografice, și nu numai, de cercetare a identității romilor, meritorie fiind lucrarea de sinteză a lui Viorel Achim⁷. Totodată, atenția cercetătorilor s-a îndreptat cu predilecție spre avaturile romilor în anii celui de-al doilea război mondial, studii documentare oferind Dumitru Șandru⁸ și Dorel Bancoș⁹. Iar în toamna acestui an, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală din Cluj va tipări pentru prima dată un consistent volum de documente inedite referitoare la istoria romilor între 1919-1944.

---

3 M. Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom de Bohemiens*, Préface par Philarète Chasles, Berlin, Libr. De B. Behr, 1837, IV, 46 p., concepută ca o anexă la volumul doi din *Histoire de la Dacie*. O ediție critică a textului original, adnotată de A. Oțetea, în M. Kogălniceanu, *Opere*, I, București, 1946, p.559-607.

4 Avem în vedere aici volumul lui Ion Chelcea, *Țiganii din România. Monografie etnografică*, București, Imprimeria Institutului Statistic, 1944, care reunește o sumă impresionantă de studii pe baza anchetelor de teren, realizate între cele două războaie mondiale. Nu trebuie omisă nici contribuția lui C.I. Pop Șerboianu - inițiatorul primei „Asociații generale a țiganilor din România” și membru corespondent la „The Gypsy Lore Society” -, lucrare în multe părți amendabilă, *Les Tsiganes. Histoire-Ethnographie-Linguistique-Grammaire-Dictionnaire*, Paris, Payot, 1929, 397 p.

5 București, Fundația Regele Carol I, 1939, 376 p.

6 George Potra, *Contribuțiuni la istoricul țiganilor din România*, București, Fundația Regele Carol I, 1939, p.4.

7 Viorel Achim *Țiganii în istoria României*, București, Ed. Enciclopedică, 1998, 202 p.

8 *Deportarea țiganilor în Transnistria, 1942*, în „Arhivele totalitarismului”, V, 1997, nr.4, p.23-30; *Mișcări de populație în România (1940-1944)*, aflată sub tipar.

9 *Social și național în politica guvernului Antonescu*, București, Ed. Eminescu, 2000, îndeosebi p.215-238.

Cum de la sine se poate observa, eforturile în direcția conturării unei imagini asupra populației romilor de la noi sunt încă palide și insuficiente, domeniul solicitând varii abordări, în direcții multiple ce trebuie să atingă toate sferele vieții politice, economice, sociale, educaționale etc. Studii precum cele ale lui Al. Bălășescu¹⁰, Vasile Burtea¹¹, Traian Merfea¹², Olga Nagy¹³, Em. Pons¹⁴, Gh. Sarău¹⁵, József Vekerdi¹⁶ ș.a., dar și altele publicate în „Romathan”, vin doar să arate complexitatea problemei prezenței romilor în România, în vreme ce luările de atitudine a diverșilor lideri de opinie romi și ne-romi (*gadje*) par să sensibilizeze și să mobilizeze prea puțin societatea românească într-o direcție normală de valorizare a potențialului acestei etnii. Evident, cele câteva repere prezentate dau numai în mică măsură dimensiunea problemei, fiind de așteptat studii sistematice și programe locale de cercetare pentru a umple vidul de informație. Iar demersul se arată cât se poate de necesar.

Revoluția din decembrie 1989 avea să aducă schimbări și speranțe tuturor cetățenilor României. Pentru minoritatea romă se întrededa posibilitatea de a-și obține recunoașterea oficială, de a se afirma ca etnie, de a-și dezvolta identitatea de neam. Constituția adoptată în 1991 a permis libertatea de exprimare a identității și apartenenței la o anumită etnie, cu toate că legislația românească nu conține proceduri de recunoaștere a statutului de minoritate națională¹⁷.

În cadrul aceleiași deschideri, beneficiind de Legea 68/1992¹⁸, unele dintre asociațiile și organizațiile romilor s-au afirmat politic (Uniunea Democrată a Romilor, Federația Etnică a Romilor, Partida Romilor, Uniunea Romilor etc), constituindu-se ca un semn al nevoii de identitate etnică, de exprimare politică.

---

10 Romii - construcție identitară. Cazul comunei Cristian, județul Sibiu, în "Revista de cercetări sociale", IV, 1997, nr.3, p.95-117.

11 Neamurile de romi și modul lor de viață, în "Sociologie românească", V, 1994, nr.2-3, p.257-273; Marginalizare istorică și cooperare socială în cazul populației de romi, în "Revista de cercetări sociale", III, 1996, nr.3, p.109-119; Șansele populației de romi, în "Revista de cercetări sociale", IV, 1997, nr.3, p.141-147.

12 Țiganii, integrarea socială a romilor, Brașov, 1991.

13 Cigánykérdésről - árnyaltan [Despre problema Țiganilor], în "Korunk", I, 1990, nr.7, p.834-843.

14 Țiganii din România, o minoritate în tranziție, Ed. Compania, București, 1999.

15 Configurația istorică, socială și lingvistică a colectivităților de romi în România. Criterii pentru delimitarea principalelor dialecte rome, în vol. Conferința națională de bilingvism, 16-17 iunie 1997, coord. Olga Murvai, București, Ed. Kriterion, 1998, p.300-331.

16 A cigány nyelv és kultúra [Limba și cultura Țiganilor], în "Korunk", I, 1990, nr.7, p.813-818.

17 Gabriel Andreescu, România. Shadow Report: ianuarie 2000 www.greekhelsinki.gr/pdf/fcnm-reports-romania-ngo.PDF.

18 Legea nr. 68 din 1992 stipulează că organizațiile aparținând minorităților naționale pot participa la alegeri și pot avea un reprezentat în Camera Deputaților.

În urma alegerilor locale, numărul reprezentanților romi aleși în funcții de conducere la nivel local a început să crească, reflectând interesul pentru problemele comunității și trezirea unei conștiințe politice responsabile față de viitorul comunității. Și societatea civilă începe să se manifeste tot mai puternic, astfel, începând cu 1993, numărul ONG-urilor romi a crescut considerabil, depășind cu mult cifra de 100, implicându-se activ în rezolvarea problemelor cu care se confruntă comunitatea romă.

Pentru a avea o imagine de ansamblu trebuie avut în vedere că în România trăiesc, potrivit ultimului recensământ din 1992, 409 723 romi, ceea ce reprezintă 1,8% din populația totală a țării, situând această minoritate pe locul doi, după minoritatea maghiară, în ce privește numărul de indivizi¹⁹. Această cifră a fost contestată fără a se putea aduce reproșuri tehnice recensământului, tocmai pentru că problema se situa la nivelul fiecărui individ recențat care avea dreptul să își declare apartenența etnică. În aceste condiții, mulți romi s-au declarat români, maghiari, turci etc, fapt ce a denaturat rezultatele. În același an (1992), sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Elena Zamfir și Cătălin Zamfir au organizat și condus o cercetare la nivel național ce viza comunitățile de romi, încercând să obțină cu această ocazie o cifră estimativă a populației²⁰. S-a luat în considerare pe lângă autoidentificare (declarația subiectului referitoare la propria apartenență etnică) și posibilitatea heteroidentificării (procesul de identificare de către ceilalți a apartenenței etnice a unui individ), ajungându-se în final la o cifră estimativă de aproximativ 1 010 000, ceea ce reprezenta 4,6% din populația României la acel moment²¹. Șase ani mai târziu, o cercetare similară desfășurată de către același institut ajunge, folosindu-se în parte de aceeași metodologie - de autoidentificare și heteroidentificare -, la o cifră estimativă de 1 580 000, ceea ce reprezenta 6,6% din totalul populației României²². Liderii romi avansează cifre mult

---

19 **Populație. Structură demografică** – Recensământul din 1992. Comisia Națională de Statistică, Editura Comisiei Naționale de Statistică, București, 1994.

20 Studiul de față încearcă să ofere o imagine de ansamblu a comunității romilor din România, apelând la singurele date statistice reprezentative la nivel național, rezultate în urma celor două cercetări întreprinse de către Institutul de Cercetare a Calității Vieții (1998) precum și cea realizată în colaborare cu cercetători din cadrul Universității București (1992). Chiar dacă de-a lungul timpului au fost aduse critici la adresa datelor obținute, critici referitoare la metodologia obținerii acestora, totuși, ele rămân singura sursă de referință cu acoperire națională pentru etnia romă.

21 E. Zamfir și C. Zamfir, **Țiganii între ignorare și îngrijorare**, Ed. Alternative, București, 1993.

22 Institutul de Cercetare a Calității Vieții, **cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială**. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar.) Diferența de 500 000 de persoane semnalată de către cercetarea din 1998 este mare pentru o perioadă de numai șase ani, iar cercetarea nu aduce argumente pentru o asemenea creștere spectaculoasă.

mai mari, cuprinse între 2 și 5 milioane, dar în opinia cercetătorilor din domeniu ele par exagerate²³.

Această populație numeroasă care își cere drepturile de exprimare se confruntă cu anumite probleme datorate contextului istoric. Nu trebuie uitat statutul lor de robi până la mijlocul secolului XIX și excluderea de la împroprietăririle cu pământ din 1864, 1923, 1946 și 1991, păstrarea și întreținerea stării de marginalizare și discriminare de către diversele regimuri prin care a trecut România. În plus, procesul de tranziție spre economia de piață, care a încercat și încă încearcă din greu România, i-a afectat puternic pe romi. Mare parte dintre ei fiind slab calificați, lucrând în cooperativele de stat (în agricultură, meșteșuguri) sau în marii coloși industriali nerentabili, care se închideau sau care făceau concedieri masive, au fost printre primii care și-au pierdut locurile de muncă, fiindu-le, în cele mai numeroase cazuri, foarte greu sau aproape imposibil să se angajeze stabil în altă parte. Privatizarea și mai ales redistribuirea pământurilor colectivizate au lăsat un număr mare de romi fără mijloace sigure de existență. De asemenea, mulți dintre ei nu au beneficiat de dispozițiile legale prin care surplusul de pământ rezultat în urma retrocedărilor prevăzute în Legea 18/1991 era distribuit către cei care nu aveau și au cerut să fie împroprietăriți, provocând migrația spre orașe sau spre Occident.

În 1992, în cercetarea coordonată de E. Zamfir și C. Zamfir²⁴, peste 51,2% dintre membrii eșantionului avut în vedere nu aveau un loc de muncă – 45,2% fiind șomeri, din care doar 3% beneficiau de ajutor de șomaj. Acest procent foarte mare (51,2%), comparativ cu media pe țară la acea dată de (10,1%), se explică prin lipsa de calificare a populației rome, prin atitudinile discriminatorii ale potențialilor angajatori, prin dirijarea acestora, prin excelență, spre categorii de munci ingrate și dificile, prin decalaje de salarizare și refuzul promovării. După șase ani, în a doua cercetare, se poate observa o oarecare ameliorare a situației, susținută din interiorul comunității romilor. Doar 52,4% dintre romii de vârstă activă (16 ani și peste) nu au nici o calificare, comparativ cu 1992 (79,4%); cea mai importantă creștere se înregistrează în ce privește meseriile tradiționale, de la 16,1% în 1992 la 37,3% în 1998, sporind astfel șansele de integrare pe piața muncii²⁵. Totuși, elementele de discriminare, precum și rata foarte mare a șomajului în rândul populației de etnie romă reprezintă obstacole în calea îmbunătățirii condițiilor de viață. Venitul mediu al familiilor de romi – caracterizate printr-un

---

23 Minority Rights Group, *World Directory of Minorities*, MRG International, London, 1997, p.240.

24 E. Zamfir și C. Zamfir, *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, București, 1993.

25 Din păcate datele nu pot fi comparate pentru că cercetarea din 1998 nu oferă date despre structura ocupațională, pentru a vedea în ce sectoare ale economiei au apărut schimbări în privința angajării romilor.

număr destul de mare de membri, în medie 5,5 într-o gospodărie – este mic și foarte mic. Dintre persoanele cuprinse în eșantionul cercetării din 1998²⁶, 67,7% considerau că venitul realizat nu le ajunge „nici pentru strictul necesar”, față de 40,5% în 1992, date obținute în cadrul cercetării făcute de către Elena și Cătălin Zamfir²⁷.

Situația economică și a nivelului de instrucție școlară influențează educația igienico-sanitară, cu efecte în planul sănătății individului, a femeii gravide, a copilului nou-născut etc. De asemenea, un alt aspect legat de lipsa educației este neutilizarea metodelor contraceptive, cu toate că există interes pentru ele, făcându-se apel la avorturi repetate care periclitează starea de sănătate a femeii și implicit a viitorului copil²⁸. Se intră într-un cerc vicios: lipsa de educație – lipsa de educație igienico-sanitară – lipsa veniturilor – etc. Un alt aspect demn de a fi menționat este faptul că mulți romi, prin stabilirea la periferiile unor localități, nu posedă actele necesare (de domiciliu stabil, flotant etc), care le-ar da dreptul la toate serviciile sociale și medicale oferite cu titlu gratuit de către societate, confruntându-se în multe rânduri cu imposibilitatea de a beneficia de acestea. Conform noii legi a asigurărilor sociale și medicale, problemele cu privire la reședința permanentă cuplate cu lipsa unui venit care ar face posibilă plățile asigurării medicale au ca rezultat lipsa unui medic de familie pentru majoritatea familiilor de romi²⁹, iar cumpărarea medicamentelor este o problemă de vreme ce prețurile sunt mari.

Lipsa de locuințe sau starea precară a acestora constituie o problemă importantă cu care se confruntă cetățenii României, minoritatea romă în special. În urma scăderii nivelului de trai, o parte dintre romi și-au pierdut locuințele primite în timpul fostului regim comunist sau le-au abandonat. Din cercetarea făcută de același institut, reiese că numărul mediu de indivizi pe spațiu de locuit, în cazul romilor, este dublu față de cel per ansamblul populației României, la care se adaugă faptul că un sfert din romii cuprinși în eșantionul cercetării nu dețin nici un act de proprietate pentru terenurile pe care și-au construit casele. Se ridică de asemenea și problema contractelor de închiriere în mediul urban, constatându-se abuzuri din partea primăriilor în relația cu chiriașii romi (evacuări abuzive, fără preaviz, făcute în ultimul moment fără oferirea altor posibilități de locuire).

Imediat după 1989, una dintre problemele majore ale comunității romilor au fost cazurile de violență îndreptate împotriva lor, acțiunile gen „pogrom” (cel mai cunoscut caz fiind cel din Hădăreni, 1993). După 1996 aceste cazuri de violență

---

26 Institutul de Cercetare a Calității Vieții, cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar.)

27 E. Zamfir și C. Zamfir, *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, București, 1993.

28 Institutul de Cercetare a Calității Vieții, cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar.)

29 Save the Children - Romania, *Copiii romi din România: raport de cercetare*, Salvați Copiii, București, p.15.

colectivă au scăzut, dar există în continuare acțiuni discriminatorii cu privire la romi, multe chiar din partea instituțiilor statului (raiduri ale Poliției, bătăi în anchetă)³⁰. Acești oameni au fost forțați să se mute la oraș pentru a căuta un loc de muncă, aceia dintre ei care erau calificați și solicitau un loc de muncă descoperind că, și în acest caz, etnia lor este o „problemă”. Atitudinea de respingere față de romi este comună atât românilor, cât și maghiarilor din România. În 2000, în cadrul unei cercetări întreprinse de Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice, „Etnobarometru”³¹, 38,8% dintre românii și 40,7% dintre maghiarii cuprinși în eșantion au răspuns că „nu i-ar accepta în țară”, atitudine care a trezit îngrijorare în rândul comunității rome.

Mass media vine să întrețină și să perpetueze anumite stereotipuri, avidă fiind de scandaluri și evenimente care atrag atenția. Astfel, în multe din articolele despre infracțiuni în care erau implicați romi, etnia acestora era precizată, chiar subliniată, spre deosebire de alte cazuri în care infractorii erau înfățișați fără a li se preciza apartenența etnică. Aceeași atitudine a fost remarcată și în cazul posturilor de televiziune, acestea fiind acuzate de discriminări similare celor din presa scrisă în ceea ce privește creionarea „portretului” comunității rome³².

În strânsă legătură cu situația economică este important de menționat și problema educațională. În 1992, 27,3% din populația romă adultă (16 ani și peste) urmasse doar școala primară sau nu fusese niciodată la școală. Astfel că 44% dintre bărbați și 59% dintre femei nu știau să citească, fie deloc, fie cu dificultate, ceea ce înseamnă tot analfabetism³³. Șase ani mai târziu proporția acestora scade semnificativ la 26,1%³⁴. Situația se degradează, astfel că în 1998, la generația 7 – 16 ani se observă o tendință de reducere a școlarizării, responsabili de această situație fiind factorii economici³⁵. Toate acestea se reflectă în nivelul pregătirii

---

30 Amnesty International, *Romania: broken commitments to human rights – The Roma: a catalogue of injustice*, Amnesty International, London, 1995.

Helsinki Watch, *News from Romania: ethnic conflict in Târgu-Mureș*, Helsinki Watch, New York, 1990.

Helsinki Watch, *Destroying Ethnic Identity: The Persecution of Gypsies in Romania*, Human Rights Watch, New York, 1991.

Helsinki Watch, *Lynch Law: violence against Roma in Romania*, Human Rights Watch/ Helsinki, Vol.6, No.17, New York, 1994.

31 *Etnobarometru – Mai-Iunie 2000*, realizat de Centrul de Cercetare a Relațiilor Interetnice sub patronajul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională.

32 *Prezența populației roma în presa românească. Februarie – August 2000*. Studiu realizat de către Agenția de Monitorizare a Presei – Academia Cațavencu în colaborare cu Romani Criss. www.mma.ro/roidx.htm

33 E. Zamfir și C. Zamfir, *Țigani între ignorare și îngrijorare*, Ed. Alternative, București, 1993.

34 Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială*. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar.)

35 Institutul de Cercetare a Calității Vieții, *cercetarea făcută în 1998 – Centrul de Resurse pentru Acțiune Socială*. (Datele și articolele folosite fac parte din raportul intermediar.)

profesionale și implicit în nivelul șanselor pe piața muncii, unde cerințele cu privire la calificare devin din ce în ce mai mari.

În momentul de față doar 60%³⁶ dintre romi mai vorbesc limba romani, iar în școală doar acum se încearcă constituirea unor clase cu predare în limba lor maternă; manualele sunt încă în număr limitat, iar cadrele didactice care ar putea să predea la astfel de clase sunt foarte puține. În contextul creșterii interesului pentru învățământ în limbile minorităților naționale, Ministerul Educației Naționale³⁷ a aprobat, în 1990 pentru anul școlar 1990-1991, un program experimental de formare adresat tinerilor romi, urmărind pregătirea acestora ca pedagogi și învățători care să inițieze o mai bună relație între școală și comunitățile de romi din care fac parte. Aceste inițiative au continuat prin intervenția autorităților statului, prin înființarea unor locuri speciale pentru studenții romi la anumite facultăți din țară (începând cu anul universitar 1992-1993), dar și cu sprijinul societății civile, unele organizații neguvernamentale desfășurând programe prin care sprijină studenții romi, asigurându-le posibilitatea de a-și continua studiile, și motivând în acest fel pe cei din ciclul gimnazial.

Problema identității romilor trebuie văzută și din perspectivă regională sau globală. Astfel, procesul de mobilizare etnică, de construire a unei națiuni rome transnaționale a început de mai mult timp, încă din perioada interbelică. Începând cu anii '70 s-au desfășurat câteva congrese în diferite țări ale Europei la care s-au adăugat dezbaterile pentru recunoașterea statutului de națiune fără stat în cadrul Organizației Națiunilor Unite, toate încercând mobilizarea politică a romilor și impunerea recunoașterii oficiale. Trebuie considerate și diferitele proiecte referitoare la relația romi – statele în care locuiesc: romii ca minoritate europeană (spargerea modelului clasic de construire a unei națiuni-stat), romii ca minorități naționale în fiecare din țările unde locuiesc (un model care are și disfuncționalități ce țin de diferențele legislative de la o țară la alta), vulnerabilitatea romilor la discriminările instituționalizate, lipsa unor mecanisme eficiente de contracarare a acesteia. În România modelul identitar este cel de minoritate națională, dar cu o puternică implicare regională, existând și proiecte pentru obținerea statutului de minoritate europeană³⁸.

Se tinde spre cristalizarea unei conștiințe comune, spre „etnogeneză” – construirea unei identități de grup, proces prin care au trecut celelalte grupuri în secolele precedente³⁹. Liderii romilor au obținut recunoașterea folosirii publice a

---

36 Minority Rights Group, *World Directory of Minorities*; MRG International, London, 1997.

37 Ministerul Educației Naționale (pagina de web): www.edu.ro

38 Gheorghe Nicolae, A. Mirga, *Roma in the 21st Century: A Policy Paper*, PER, Princeton, New Jersey, 1997.

39 Gheorghe Nicolae, *Roma – Gypsy Ethnicity in Eastern Europe*, Social Research, Winter 1991, vol.58, p.829-845.

etnonimului „rom” în locul peiorativului „țigan”, militând și prin acest mod pentru schimbarea statutului de grup social marginalizat și discriminat⁴⁰.

Cu toate acestea, problema romilor a căpătat în ultimul deceniu o dinamică nouă, prin politici și programe guvernamentale specifice, menite să ducă la asanarea condiției acestei etnii. Aceasta nu înseamnă că tot ce s-a pus pe hârtie ca strategii ale guvernelor postdecembriste în privința situației romilor s-a și realizat! Dar sunt evidente eforturile, așa cum evidentă este și complexitatea punerii în practică a acestor strategii. Nu trebuie uitată ordonanța de urgență (nr. 137/2000) a Guvernului României pentru combaterea tuturor formelor de discriminare (etnice, rasiale, de gen) aflată în momentul de față în discuția Parlamentului și care este o completare importantă a legislației privind respectarea drepturilor omului în România.

În 1997 s-a înființat Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale, în cadrul acestuia activând Oficiul Național pentru Romi. Un an mai târziu, în 1998, a fost creată Comisia Interministerială pentru Protecția Minorităților Naționale pentru monitorizarea și implementarea Convenției Cadru pentru Protecția Drepturilor Minorităților Naționale a Consiliului Europei. În cadrul acesteia s-a înființat Subcomisia Interministerială pentru Romi cu opt reprezentanți din rândurile acestora, având în vedere elaborarea Cărții Albe a Programului PHARE RO 9803.01 și care a avut ca rezultat Memorandum-ul „Cadru strategic de îmbunătățire a situației romilor”, adoptat de Guvernul României pe 07.12.2000.

Așa cum rezultă dintr-un document elaborat anul acesta de Ministerul Informațiilor Publice în colaborare cu liderii romi, intitulat *Strategia Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor*, doar simpla enumerare a principiilor directoare și a direcțiilor de acțiune este suficientă pentru a da măsura complexității⁴¹. Cu alte cuvinte, pentru ameliorarea condiției romilor, se recunoaște necesitatea acțiunii în direcția administrației și dezvoltării comunitare, a securității sociale, a justiției și ordinii sociale, a educației, a comunicării și participării civice, toate acestea realizându-se prin intermediul unor structuri specifice (comitet mixt de implementare și monitorizare, comisii interministeriale pentru romi, birouri județene și experți locali pentru problemele romilor)⁴². Evident, alături de eforturile

---

40 Veronika L. Szente, *Sudden Rage at Dawn: Violence against Roma in Romania*, European Roma Rights Center, Budapest, 1996. În 1995 Guvernul României înlocuiește folosirea termenului de „rom” din actele oficiale cu cel de „țigan” aducând numeroase argumente, printre care și nevoia de a aduce terminologia românească la unison cu cea utilizată de către Națiunile Unite. Doar la începutul anului 2000 s-a revenit la utilizarea termenului de „rom”.

41 În urma alegerilor din 2000, Departamentul pentru Protecția Minorităților Naționale a trecut în subordinea nou înființatului Minister al Informațiilor Publice care a continuat demersurile făcute de guvernarea anterioară pentru elaborarea *Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor*.

42 Cf. *Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor*, București, 2001, 23 p.

guvernanților se regăsesc și cele ale diverselor organizații ale romilor, care caută de mai multă vreme să afle modalitățile optime pentru apărarea drepturilor civile, politice și sociale. Deja aceste organizații și-au probat capacitatea de a mobiliza instituții naționale și internaționale, care împreună cu comunitățile de romi să contureze structuri și activități eficiente în toate segmentele vieții politice și civice.

Faptul acesta a generat deja o sumă de programe menite a oferi imagini cât mai veridice în ceea ce privește condiția romilor din România. Diverse centre de cercetare și fundații au demarat anchete și analize menite a circumscrie mai bine varietatea segmentelor vieții comunităților de romi, începând cu caracteristicile socio-demografice și până, de pildă, la respectarea standardelor de comportament. Inițierea anchetelor sociale, studiile asupra fertilității și planificării familiale, asupra problematicii copilăriei, starea de sănătate, accesul la educație, pregătirea profesională ș.a.m.d. - toate sunt destinate a oferi imagini cât mai exacte și se constituie, pentru factorii de decizie, în instrumente indispensabile în elaborarea și punerea în practică a unor programe eficiente și durabile, capabile să amelioreze condiția etniei rome. Mai mult chiar, Comunitatea Europeană este în egală măsură interesată să contribuie la îmbunătățirea condițiilor de viață ale populației rome. În acest context, Comisia Europeană a facilitat accesul Guvernului României la un program PHARE, în valoare de 2 milioane ECU, pentru desfășurarea unui proiect menit a ajuta guvernul să stabilească strategia națională pentru îmbunătățirea situației romilor, precum și pentru a finanța un număr de activități și proiecte ce o vor testa și implementa. Această strategie a fost elaborată în urma colaborării dintre Guvernul României și asociațiile romilor, fiind adoptată în ședința Guvernului din 25 aprilie 2001 (HG 430/ 25.04.2001) și publicată în „Monitorul Oficial” (nr. 252 din 16.05.2001).